

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ У СИСТЕМІ ФАКТОРІВ РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ

Європа як регіон-континент споконвічно пошукує свою культуру і політико-економічну ідентичність. Із другої половини ХХ ст. цей процес набув форм інтеграції держав, який інституціалізувався у політичну й економічну співдружність держав – Європейський Союз. У процесі його еволюції відбувається формування наддержавного регіонального утворення, у рамках якого започаткувався глибинний процес трансформації набутого століттями суверенітету національних держав. На нинішньому етапі ЄС – це регіон із неоцентричною архітектурою адміністративно-територіального устрою, який об'єднує 27 держав – національних регіонів із внутрішніми стандартизованими регіонами різних типів і рівнів. Їх єдність забезпечується на основі нової регіональної політики, яка отримала назву Європа регіонів. З огляду на вибір Україною євроінтеграційного вектора розвитку, постає актуальна потреба у всебічному дослідженні феномену Європи регіонів як цілісного утворення та його територіальних спільнот із своїми природними умовами, історичними традиціями, етнічними особливостями, соціально-економічним розвитком, екстериторіальністю, включеністю до глобальних ланцюгів вартості транснаціональних виробничих мереж тощо.

Концепція «Європи регіонів» використовувалася регіональними партіями Шотландії, Каталонії та Країни Басків у політичній боротьбі за розширення прав регіонів. Вона подавалася під гаслом «Незалежність усередині Європи – Independence within Europe». Йшлося про те, що завдання консолідації Європейського Союзу спонукають застарівання традиційних функцій національних держав. Їх треба розглядати як такі утворення, які виконали свою історичну роль і мають поступитися регіонам у лідерстві в системі розвитку нової конфігурації суверенних утворень. Сепаратистський напрям ідеї Європи регіонів надав «філософський анархіст», як він сам себе визначив, Л. Кор (Leopold Rohr) у книзі «The Breakdown of Nations – Розбивка націй» [25]. За сучасними оцінками, Кор з'ясував «шляхи усунення великих держав» [30, с. 91]. Проте в останні десятиліття дискусія навколо концепції «Європи регіонів» точиться пе-

реважно в аспектах гармонізації політики децентралізації та усунення монополії держав-членів ЄС на внутрішню політику без перетворення європейського ландшафту на щось інше, ніж нинішня панорама національних держав. Це дозволило завдяки набуття чинності Маастрихтського договору створити у 1994 р. Комітет регіонів, який у 2013 р мав у Брюсселі близько 250 бюро, проте не усунуло суперечності через його надмірну політизацію, хоча полегшило доступ до регіональних фондів. Для політичних установок правих партій як прихильників «Європи регіонів» точніше зміст цієї ідеї можна виразити формулою «Європи менших народів – Europe of smaller nations» [23]. Водночас більше уваги приділяється федеральним концепціям Європи регіонів, зокрема J Loughlin [26], A. Passi [31, с. 475-485], S. K. Jolli [24], Susana Borrás-Alomar, Thomas Christiansen and Andrés Rodríguez-Pos [21], А. Саломатиним, Е. Наквакіною [14], П. Александров-Деркаченко [1, с. 118-129] та ін. Системно проблематику Європи регіонів досліджують Ю. Сліпецька [15, с. 69-73], Я. Жаліло [11], А. Крисоватий, Є. Савельєв [2; 13], хоча окремого монографічного дослідження наразі не існує.

Мета статті полягає у встановленні природничих, історичних, етнічних, соціально-економічних, екстериторіальних факторів європейських процесів регіоналізації.

Розвиток інтеграційних процесів на європейському континенті спричинив потребу в розробці нових підходів до регіоналізації. Суть їх полягає в забезпеченні достатнього рівня керованості європейською інтегрованою співдружністю. Цьому завданню відповідає концепція «Європи регіонів – Europe of regions». Вона розвивається як ідеологія, що протистоїть централістичній концепції творення загальноєвропейських інституцій. Наразі йдеться про формування системи і підсистем у формі територіальних регіонів, здатних взяти на себе й успішно виконувати владні функції Євросоюзу та наближених до нього країн.

Концепція «Європи регіонів» має ті самі основи, що й інтеграційна концепція. Отже, для вирішення проблем формування європейських регіонів мають ураховуватися насамперед політичні, економічні, соціальні, географічні, культурні, історичні критерії.

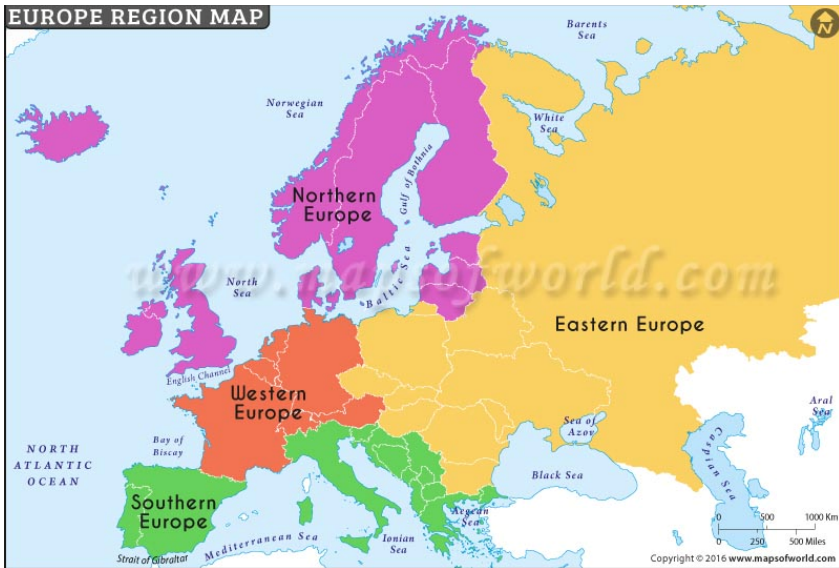
Європейська політика регіоналізації концентрує свої акції на завданнях розвитку країн Європейського континенту, насамперед тих, які сформували Європейський Союз як економічне і політичне об'єднання незалежних держав. Разом з тим у розробці певних напрямів можуть бути враховані і наявні спільні інтереси так званих трансконтинентальних країн. До них належать, зокрема, Російська

Федерація і Туреччина з головними територіальними частинами в Азії. Разом із цими країнами в систему європейської регіональної політики включаються Азербайджан, Вірменія, Грузія, Ізраїль, Казахстан, Кіпр.

Слід зазначити, що регіоналізація у європейському контексті не суперечить інтеграції. Навпаки, вона доповнює співпрацю на міждержавному рівні на площину міжтериторіальних та міжособистих зв'язків, посилює мотивацію до включення у процеси європейської інтеграції та зближення цивілізацій цілковитої європейської спільноти без огляду на державні кордони.

На формування і розвиток національних держав значний вплив справляє географічне розташування країни. Воно є ключовим у концепціях регіоналістики, адже дає можливість виявити залежності між соціально-економічним розвитком та природними факторами. Натомість географічний підхід дозволяє дослідити і встановити найсуттєвіші зв'язки, які формуються, як правило, переважно під впливом фактора відстані та визначити перспективні чинники розвитку. З урахуванням географічного розташування та перспектив поглиблення інтеграційних процесів можна використати розподіл регіонів Європи на п'ять складових: Центральна Європа; Східна Європа; Південна Європа та Західна Європа (рис. 1). За наявності численних географічних критеріїв при використанні політиками їх значення розповсюджується на всю Європу, що мало місце ще за часів «холодної війни».

Географічне районування використовується ООН для організаційних й економічних цілей. Так, до Економічної та соціальної ради (ЕСОСОР) обираються 54 члени ООН на три роки за географічним принципом. Для Східної Європи квота складає 6 осіб. Нині у ній працюють представники Естонії, Молдови, Польщі, Росії, Словаччини та України. ЕСОСОР підпорядкований Статистичний відділ ООН, функцією якого є збір, аналіз та обробка інформації в галузі статистики та координація діяльності ООН у рамках глобальної статистичної системи. Статистичний відділ збирає і поширює глобальну статистичну інформацію, розробляє стандарти і норми для статистичної діяльності, а також підтримує зусилля країн щодо зміцнення їх національних статистичних систем. В умовах глобалізації та формування світового господарства статистичний відділ регулярно видає «Статистичний щорічник» і «Світовий статистичний довідник».

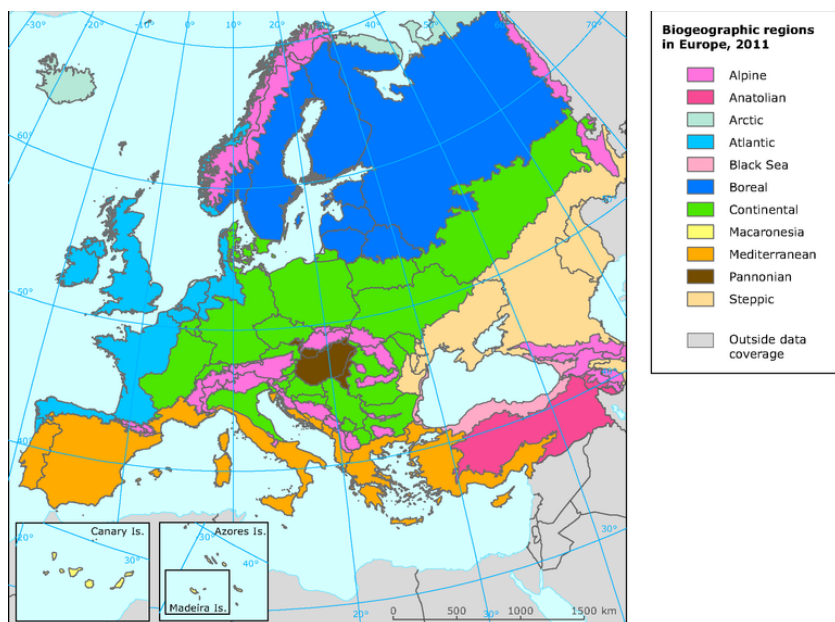

Рис. 1. Європейські регіони

Для розробки нових європейських проектів розвитку важливим є наскрізне виділення двох європейських територій за критеріями фізичної географії: Центральна височина і Європейська рівнина (рис. 2). Вони свідчать про наявність великих економічних резервів, які можуть бути ефективно використанні за умови розвитку виробництва з огляду на специфіку біогеографічного чинника. В об'єднаній Європі створюються достатні передумови для науково обгрунтованого використання біогеографічних закономірностей поширення тварин і рослин та їхніх угруповань з урахуванням характеру фауни і флори окремих територій. Для агропромислового є комплексу материка суттєвою конкурентною перевагою наявність такого ресурсу, як системне, позбавлене створюваних кордонами обмежень використання в процесі виробництва закономірностей у формуванні зв'язків угруповань і механізмів, що вони утворюють з оточуючим середовищем у різних географічних умовах. Інтенсифікація розвитку єдиної біогеографії дає можливість для регіональних наук мати біогеографічні регіони і принципи виокремлення біогеографічних областей, підобластей і провінцій.

Розгляд біогеографічних регіонів у міждисциплінарних аспектах дає підстави для розвитку такого теоретичного напрямку, як біорегіоналізм, концепцію якого запропонував М. Джинніс

(М. McGinnis) [28]. Ця політико-філософська доктрина концентрується на розвитку у людей «тубільності» по відношенню до місця проживання. Йдеться про те, що новою основою глобальної політики має бути мислення щодо переваг історичних корінних народів, збереження місця проживання людей, співіснування у глобальному просторі, дотримання законів екології, знання історії, якісної освіти, відновленні природи. Акцент біорегіоналізму спонукає до докорінної зміни підходів до формування зв'язків між людиною, людськими громадами і навколишнім середовищем. Як відзначає О. Булатова, «ця концепція створює основу для осмислення місця і ролі корінних народів, збереження історії, освіти в сучасних умовах глобального суспільства» [4, с. 17].

Рис. 2. Біогеографічні регіони Європи (високогірний, анатолійський, арктичний, атлантичний, чорноморський, північний, континентальний, мікронезійський, середземноморський, степовий)

Біорегіоналізм у прихованій формі проголошує ідею децентралізації, якої варто дотримуватися у найширшому сенсі – політичному, економічному, демографічному, екологічному, освітньому, виховному та науковому. З позицій біорегіоналізму регіональна політика має забезпечувати отримання і розпорядження спадщиною,

яку населення певної території чи місця проживання отримало від предків. Ця вимога стосується не тільки корінних народів, але і прибулих; її мають дотримуватися представники влади всіх рівнів.

Регіональна архітектура Європи – це система, що перебуває в іманентному розвитку. Історія Європи в цілому та в розрізі окремих країн сформуvala різні історичні лінії, що впливають на вирішення питань регіонального розвитку. В історичній пам'яті народів Європи найяскравішими є періоди успішного співіснування. Вони мають тенденцію до відродження і повернення в оновлених формах при виникненні умов і потреб у створенні нових об'єднань громадян чи союзів. Йдеться про певні імперії, політичні поділи та культурні феномени.

У сучасній глобальній регіональній політиці важливою є історична пам'ять щодо перебування народів у складі Римської імперії. Територіально вона не мала єдиного показника, тому що за час свого існування постійно змінювала свої володіння. Хронологічно Римська імперія як державне і військово-політичне утворення проіснувала від 27 року до н. е., зародившись на основі Римської республіки, до поділу на Західну і Східну у 395 р., а якщо за точку відліку взяти падіння Західної Римської імперії, то до 476 р., тобто більше 500 років. Проте Східна Римська імперія, або Візантія, проіснувала до 1453 р., тобто майже 1500 років, або до тисячі років після відокремлення від Західної Римської імперії.

Значення Римської імперії для людства, особливо для Європи, настільки вагоме, що багато середньовічних імперій проголошували себе її спадкоємцями. Територіальна і регіональна політика Європейського Союзу значною мірою відображає спадок, привнесений у сьогодення Римською імперією. Регіональний поділ Римської імперії значною мірою використовує кордони і назви, які були в ті часи. Це Італія, Іспанія, Німеччина, Бельгія, Британія, Македонія, Сирія (рис. 3-6). Водночас не завжди колишні провінції залишаються за народами, які можна було б нині вважати корінними. Так, найзахідніша провінція Реція (лат. Raetia), до складу якої входили південні території сучасних Бадена, Вюртемберга, Баварії, північно-східних і східних частин Швейцарії, Тиролі та частково Ломбардії, була заселена гірськими племенами, спорідненими з італійцями. Проте у 15 р. до н. е. римський уряд вирішив забезпечити свої кордони. Вважаючи ретійців ненадійними, в один із походів багатьох мешканців, які проживали на цій території, перебили і продали в рабство або виселили і на їх територію поселили надійніших колоністів.

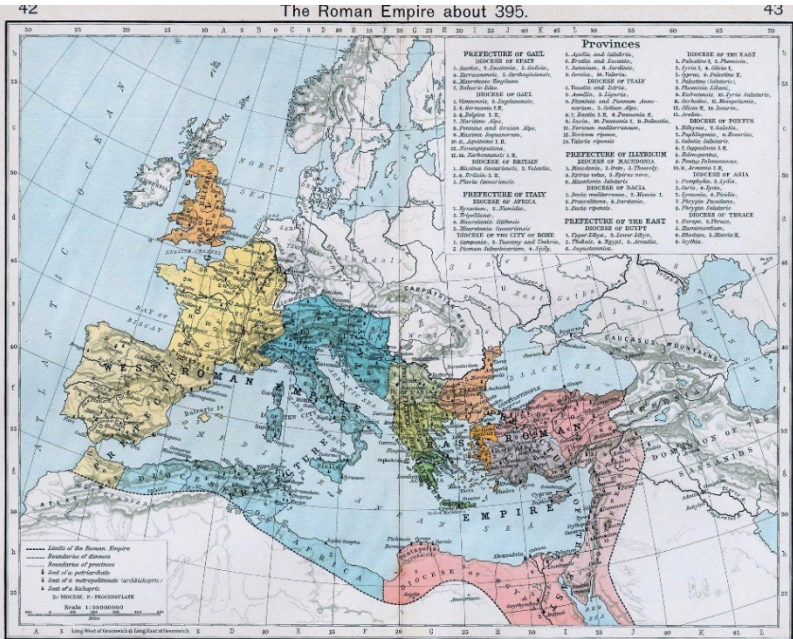

Рис. 3. Римська імперія близько 395 р.

Copyright 198 M. Rosentau

Рис. 4. Мапа Римської імперії на піку її могутності
(URL: <http://www.roman-glory.com/05-01-01>)

1. Tingitana
2. Mauretania
3. Mauretania Iuliana
4. Numidia
5. Africa praefecturalis
6. Byzacena
7. Tripolitania
8. Baetica
9. Carthaginiensis
10. Tarraconensis
11. Lusitania
12. Gallia
13. Novempopulana
14. Narbonensis I
15. Viennoensis
16. Narbonensis II
17. Alpes maritimae
18. Aquitania II
19. Aquitania I
20. Lugdunensis I
21. Lugdunensis III
22. Lugdunensis Senonia
23. Lugdunensis II
24. Belgica II
25. Germania II
26. Belgica I
27. Germania I
28. Maxima Sequanorum
29. Alpes Graiae et Poeninae
30. Raetia I
31. Liguria
32. Venetia et Histria
33. Alpes Cottiae
34. Aemilia
35. Tusciae et Umbriae
36. Flaminia et Picenum annonarium
37. Picenum suburbicarium
38. Picenum
39. Campania

40. Samnium
41. Apulia et Calabria
42. Lucania et Bruttii
43. Aetia II
44. Noricum ripense
45. Noricum mediterraneum
46. Pannonia I
47. Valeria
48. Savia
49. Pannonia II
50. Dalmatia
51. Moesia I
52. Thracia ripensis
53. Moesia II
54. Scythia
55. Pannonia
56. Dardania
57. Dacia mediterranea
58. Thracia
59. Haemimontus
60. Epirus nova
61. Macedonia
62. Rhodope
63. Europa
64. Epirus vetus
65. Thessalia
66. Achaia
67. Hellepontus
68. Bithynia
69. Paphlagonia
70. Pontus
71. Asia
72. Lydia
- 73/74. Phrygia
75. Galatia
76. Caria
77. Lycia
78. Pamphylia
79. Pisidia
80. Lycania
81. Cappadocia
82. Isauria
83. Cilicia

Рис. 5. Поділ Римської імперії на провінції наприкінці IV ст.. н. е.
<http://www.roman-glory.com/05-01-01>

Рис. 6. Східна та Західна Римська Імперія до хрестових походів

(URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%96%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%8F)

Важливим критерієм поділу світу в умовах розробки регіональної політики може бути релігія. Для Європи фундаментальне значення мають християнські вірування, адже вони є найбільш поширеними на континенті (рис. 7). Разом з цим треба враховувати, що Європа з часів Великої французької революції стала світовим центром вільнодумства й атеїзму. Найбільшою мірою тенденції щодо відходу від церкви характерні для Франції, Нідерландів і Великої Британії. Значна кількість осіб віддалилася від релігії у колишніх соціалістичних країнах.

Рис. 7. Поширення християнства в Європі

Значення релігійного фактору у формуванні процесів регіоналізації, попри поширення атеїзму, зростає і матиме тенденцію до посилення. Це твердження впливає з того, що серед факторів регіоналізації релігія є найбільш стійкою і консервативною. Звичайно, навіть релігія не може відкидати сучасні наукові досягнення, проте вона багато з них використовує. Не можна не погодитися з О. Була-

товою, що «саме культурні відмінності (які є менш змінними, ніж економічні та політичні) і стануть основною причиною конфліктів, оскільки цивілізації різняться одна від одної за історією, мовою, культурою, традиціями і, найголовніше, релігією» [3, с. 17].

Релігійний фактор, зокрема курдська проблема, є найважливішою причиною, через яку вже кілька десятиліть не вирішується питання про членство Туреччини в Європейському Союзі, попри те, що ще у грудні 1999 р. на саміті Європейського Союзу в Гельсінкі Туреччина була офіційно включена до списку претендентів у члени Євросоюзу. Релігійне питання, не виключено, може стати наріжним каменем у євроінтеграційних прагненнях України, особливо через роз'єднаність православної церкви на Київський і Московський патріархати, насамперед, через самопроголошення Російською православною церквою, що під її винятковою юрисдикцією перебувають усі країни колишнього Радянського Союзу.

Регіоналізація – це процес, який розвивається як на локальному рівні, так і у глобальному просторі. Глобальні інтеграційні тенденції призвели до появи нових форм регіоналізації, які для нижчих рівнів формують процеси регіональної інтеграції (табл. 1). Йдеться про союзи країн із різними ступенями соціально-економічної зрілості [8, с. 20]. Водночас регіональні міждержавні інтеграційні процеси становлять складову глобальних тенденцій регіоналізації у формі економічних і політичних союзів держав [16, с. 20]. Розвиток регіоналізації міждержавного характеру як складової глобалізації є предметом дослідження багатьох українських та зарубіжних дослідників [6, с. 4-15; 9; 10, с. 261-264; 17; 19; 22; 27].

Класичною схемою міжнародної регіональної інтеграції вважається модель, розроблена Б. Балласою [20]. Вона побудована на ідеї поступового переходу від простіших до складніших форм. Ця ієрархія має такі шаблі: зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; економічний і валютний союз; політичний союз. Нині нараховуються більше 30 регіональних інтеграційних угруповань. Більшість із них перебувають на початкових стадіях розвитку. Вони створені у формі торговельних угод або зон вільної торгівлі. Водночас серед них є й такі, які швидко прогресують. Світова організація торгівлі виділяє 17 міжнародних регіональних об'єднань, у розрізі яких ведеться статистичний облік.

Розвиток регіоналізації як продукту глобалізації у формі міждержавних союзів набув значного поширення, особливо після успішного поступу Європейського Союзу від Європейського спів-

Таблиця 1

Регіональні інтеграційні угоди / Regional integration agreements¹

1. Andean Community (CAN)	(АГ/АСН) Андське співтовариство
2. ASEAN (Association of South East Asian Nations) / AFTA (ASEAN Free Trade Area)	(АСЕАН) Асоціація держав Південно-Східної Азії / (АФТА) Зона вільної торгівлі
3. SACM (Central American Common market)	(ЦАСР) Центральньоамериканський спільний ринок
4. CARICOM (Caribbean Community and Common Market)	(КАРИКОМ) Карибське співтовариство і спільний ринок
5. CEMAC (Economic and Monetary Community of Central Africa)	(ЦАВЕС) Центральньоафриканське валютно-економічне співтовариство
6. COMESA (Common Market for Eastern and Southern Africa)	(КОМЕСА) Спільний ринок Східної та Південної Африки
7. ECCAS (Economic Community of Central African States)	(ЕКОЦАС) Економічне співтовариство країн Центральної Африки
8. ECOWAS (Economic Community of West African States)	(ЕКОВАС) Економічне співтовариство країн Західної Африки
9. EFTA (European Free Trade Association)	(САВТ) Європейська асоціація вільної торгівлі
10. European Union (28)	Європейський Союз (ЄС)
11. GCC (Gulf Cooperation Council)	(РСАДПЗ) Рада співтовариства арабських держав Персидської Затоки
12. MERCOSUR (Southern Common Market)	(МЕРКОСУР) Південноамериканський спільний ринок (МЕРКОСУР)
13. NAFTA (North American Free Trade Agreement)	Північноамериканська асоціація вільної торгівлі (Нафта)
14. SADC (Southern African Development Community)	(САДК) Співтовариство розвитку Півдня Африки
15. SAFTA (South Asia Free Trade Agreement)	(САФТА) Південно-азійська угода про вільну торгівлю
16. SAPTA (South Asian Preferential Trade Area)	(САПТА) Південно-азійська зона вільної торгівлі
17. WAEMU (West African Economic and Monetary Union)	(ВАЕМУ) (Західноафриканська економічний і валютний союз)

¹ Авторська розробка за статистикою СОТ.

товариства вугілля і сталі шести країн у 1950 р. (Бельгії, Франції, Німеччини, Італії, Люксембургу та Нідерландів) та першого розширення у 1970-1979 рр. завдяки приєднанню до нього Данії Ірландії та Великобританії.

Важливою формою регіоналізації у глобальному економічному просторі, роль і масштаби якої надзвичайно швидко зростають, є інтеграційні об'єднання держав. Вони стали певним щаблем глобалізаційного розвитку і водночас способом протидії його негативному впливу. Формування інтеграційних об'єднань держав можна визначити як міжнародну регіоналізацію. Як явища світової економіки регіональні інтеграційні об'єднання є глобалізацією в обмежених масштабах. Проте в їх рамках є можливість збільшувати процеси економічної лібералізації порівняно глобальними рішеннями. Як правило, це сприяє прискоренню руху факторів виробництва та зближенню національних економік країн – членів об'єднання в різних сферах розвитку.

Найбільш успішною формою міжнародної регіоналізації через інтеграційне об'єднання держав стало створення і розвиток Європейського Союзу. Певною підвалиною для його організаторів був історичний приклад існування Римської імперії як великої і впродовж багатьох віків успішної держави, яка створила основи сучасної європейської цивілізації. У зв'язку з цим варто зазначити, що ідея територіальної єдності була притаманною європейцям протягом усієї історії. У XIV ст. теоретично обґрунтував створення Єдиної Європи юрист епохи Філіппа Вродливого П. Дюбуа, якого вважають провісником ідеї «Сполучених Штатів Людства». Йому належить трактат «*Der recuperatione terae sanctae*» (Щодо звільнення землі обітованої), у якому він запропонував політичне об'єднання Європи, включно з Візантією, задля завоювання Палестини для християнства [18, с. 10]. Ця ідея дістала розвитку у працях автора створення Сполучених Штатів Європи В. Гюго, ініціатора проекту «Пан-Європи» (1922 р.) графа Р. Куденхове-Калергі та ін. [12].

Розвиток Європейського Союзу демонстрував здатність до отримання синергетичного ефекту та сприяння соціально-економічному прогресу кожної країни – члена співтовариства. За час існування Європейського Союзу його розширення сягнуло 28 країн, були усунені проблеми для вільної торгівлі в межах кордонів ЄС і створений «Спільний ринок» із прийняттям чотирьох свобод щодо переміщення товарів, послуг, людей та капіталів.

У рамках Європейського Союзу забезпечувалася стала тенденція зростання експорту країн-членів (табл. 2, 3). Його обсяг у

2015 р. порівняно з 2005 р. зріс на 1350,0 млрд дол. При цьому зростання експорту до держав, що не входять до складу ЄС, становило 679,0 млрд дол. Отже, питома вага експорту за межі ЄС у загальному експорті об'єднання склала 50,2% при тому, що експорт ЄС-extra протягом останніх одинадцяти років випереджав експортні обсяги між країнами-членами. ЄС-extra зріс за цей період на 152,0%, а загальний експорт – на 131,9%.

Таблиця 2

Товарний експорт ЄС у 2005-2015 рр., млрд дол.¹

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ЄС-28	4082	4606	5366	5954	4613	5183	6092	5808	6074	6154	5387
ЄС-extra	1305	1446	1691	1925	1525	1793	2163	2163	2305	2261	1984

¹ Складено за даними World Trade Statistical Review 2016. – Р. 135. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2016_e/WTO_Chapter_09_tables_e.pdf.

Таблиця 3

Товарний експорт ЄС у 2005-2015 рр., % до 2005 р.¹

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ЄС-28	100,0	112,8	131,5	145,9	113,0	127,0	149,2	142,2	148,8	150,8	131,9
ЄС-extra	1305	110,8	129,6	147,5	116,9	137,4	165,7	176,6	176,6	165,7	152,0

¹ Складено та розраховано за даними World Trade Statistical Review 2016. – Р. 135. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2016_e/WTO_Chapter_09_tables_e.pdf.

З урахуванням досвіду ЄС та порівняння з ним регіональних об'єднань в інших частинах світу є підстави констатувати, що глобалізація реалізується за діалектичним принципом єдності й боротьби протилежностей. Цей процес проявляється в наявності об'єднуючих (інтеграційних) і роз'єднуючих (дезінтеграційних) тенденцій. Отже, глобалізація сама по собі породжує форми регіоналізації. О. Булатова справедливо зазначає, що «на світогосподарському рівні взаємодіють не країни, а країни-системи, оскільки існує «проникнення» інтернаціональних відтворювальних ядер, з яких, у свою чергу, «виринаються» окремі анклавні для участі у глобальних циклах» [3, с. 17].

Міжнародна регіоналізація у формі інтеграційних об'єднань і союзів є продуктом поєднання інтересів держав, які, як правило, є сусідами. Як зазначає голландський дослідник В. Моле [29], економічна інтеграція не є самоціллю, а служить вищим цілям економіч-

ного і політичного порядку. Отже, кожен учасник співтовариства, приймаючи рішення щодо вступу до нього, розраховує на додаткові вигоди для себе. Однак чи просто їх «угледіти» і чи вигравши в одному, не програєш більше в іншому? Чи не вподобаємося шаховій ситуації, коли один гравець приносить в жертву ферзя, розраховуючи на проведення серії матових ходів? При цьому супротивник приймає жертву, знаходячи між тим непередбачений партнером виграшний для себе варіант.

Шукаючи відповідь на ці риторичні питання, треба врахувати, насамперед, на які вигоди розраховує кожен учасник угруповання і які втрати при цьому недооцінені або взагалі неоцінені. У найширшому розумінні кожен член союзу розраховує на вигоди від вільного руху капіталу, робочої сили, товарів і послуг. Водночас кожен із них не має інтересу поступатися правами у внутрішній політиці. Зокрема, польський уряд не сприймає критики щодо тисків засобів масової інформації. Великобританія завжди була в опозиції до інших членів ЄС у питаннях часткової передачі свого суверенітету на наднаціональний рівень, не увійшла в зону євро, а після майже 45-річного перебування у складі Європейського Союзу прийняла рішення про вихід із нього.

Отже, відповідь на питання, за яких умов можна забезпечити балансування інтересів у союзному об'єднанні держав, можна отримати, якщо прийняти умову, що «найвищий рівень взаємного доповнення різних економік досягається в результаті співробітництва країн, які мають приблизно однаковий рівень добробуту» [3, с. 35]. Проте інтеграційні об'єднання, створюючись за територіальним принципом, включають до свого складу країни з різним рівнем розвитку і відповідно добробуту. Вони не можуть бути на спільному ринку в однакових умовах, хоча можуть мати вигоди від нової стандартизованої системи законів. Зокрема, від митного союзу виграють усі, але по-різному: більше ті, які мають більший обсяг торгівлі з країнами-членами. Від вільного пересування людей виграють також розвинуті країни через можливість залучення кваліфікованої робочої сили та інтелектуального потенціалу країн, які мають нижчий рівень розвитку і добробуту населення.

У цілому міжнародні регіональні об'єднання інтеграційного типу мають великі переваги щодо розвитку всіх країн-членів. Проте їх недостатньо для вирівнювання економічних і соціальних стандартів розвитку. Цим обумовлена необхідність у знаходженні механізмів «підтягування» аутсайдерів до показників лідерів, що потребує консенсусу серед учасників союзу. Останнє неможливо забез-

печити лише в умовах економічного і валютного союзу та дотриманням задекларованих ст. 6 і 49 Договору про Європейський Союз критеріями щодо дотримання демократичних принципів, принципів свободи і пошани прав людини, а також принципу правової держави.

Попри наявні переваги Європейського Союзу, його привабливість для багатьох держав, які виборюють перспективу вступу до об'єднання, усередині ЄС посилюються тенденції, які нині позначаються терміном «євроскептицизм». Він проявляється в негативному ставленні до євроінтеграційних процесів, втраті віри у майбутнє європейської моделі співдружності держав. Корені цього явища вбачаються у розмиванні європейської моделі. На щорічних зборах Академії економічних наук України була висунута теза, «що підґрунтя сучасного євроскептицизму полягає у **розмиванні головної конкурентної переваги європейської моделі – її інклюзивності**. «Загравшись» у віртуально-бюрократичні побудови, європейські чиновники банально втратили курс динамічних змін, що в останні десятиліття відбулися у глобалізованій економіці, яка дедалі міцніше базується на мережевих засадах, і не помітили, як єврорегуляції перетворилися на гальмо розвитку спільноти, бо розвиток економіки пішов шляхом, який потребує іншої політики» [7, с. 187].

Проте все ж таки лишається відкритим питання визначення реальних причин поширення євроскептицизму, націоналізму, націонал-популізму та відцентрових процесів. Частково вони стають зрозумілими на тлі прискорення розвитку нових членів ЄС не без сприяння розвинутих країн у фінансовому і реформаторському напрямках. З точки зору науковців Академії економічних наук України, «відновити європейську ідентичність національних спільнот можливо лише через відновлення інклюзивності європейської моделі. Економічним підґрунтям для цього є становлення нової мережевої економіки, в якій головну роль відіграє людина яка, відтак, є органічно інклюзивною» [7, с. 184]. Саме з таких позицій треба конструювати модернізаційну структуру євроінтеграційної моделі. Формула вирішення проблеми може формулюватися як до інклюзивності через різноманіття.

Завдання, пов'язані з дотриманням європейських цінностей, не можуть бути вирішені водночас всім співтовариством. Вони потребують певного часу, у деяких аспектах достатньо довгого. На прикладі України можна бачити, що лише 5% населення Донецької області підтримували в березні 2013 р. зміну влади, яка відбулася у лютому 2013 р. У південних областях, крім АР Крим, таких було

30%, у Дніпропетровській і Запорізькій областях – близько 40%. На заході ж зміну влади підтримали більше 80%, на півночі, в центрі та Києві – більше 70%. Хоча загалом по материковій Україні підтримка зміни влади перевищує 50% при 30% опонентів [5]. Такі відмінності не можуть ігноруватися. І вони мають ураховуватися механізмами функціонування союзу держав.

Отже, модель членства в ЄС має містити елементи, орієнтовані на вирішення специфічних проблем досягнення інклюзивності окремими країнами. Такі елементи можуть мати прив'язку до інтересів кожної з країн – членів співтовариства: як країн-лідерів, так і країн, що наздоганяють їх.

Нинішні протиріччя, які загострилися в ЄС останнім часом, свідчать про потребу в переході від «урізаної» форми політичного союзу до більш широкої. Очевидно, країни-члени мають більшою мірою відмовитися від свого суверенітету на користь наддержавних органів. Це потребує прийняття конституції ЄС, яка була схвалена 17-18 червня 2004 р. на Саміті Європейського Союзу, а 29 жовтня 2004 р. підписана у Римі главами 25 держав та урядів як Угода про Конституцію Європейського Союзу. У цьому документі зафіксовані головні цілі, завдання та функції ЄС, організаційна структура та процедура прийняття рішень, права та обов'язки всіх європейських органів управління, а також напрями діяльності організації. Однак європейський конституційний процес був призупинений через негативні результати референдуму населення Франції та Нідерландів 29 травня і 1 червня 2005 р.

Невдалий референдум у ЄС щодо прийняття спільної конституції повинен не зупинити конституційний процес, а продовжити його з метою пошуку прийнятних для всіх норм співжиття. При цьому не можна виключати й розробку законодавства ЄС, за яким країни, які мають низький рівень розвитку, повинні тимчасово більшою мірою поступитися своїм суверенітетом. При цьому не можна виключати для окремих держав набуття особливої форми протекторату Європейського Союзу або однієї з держав-членів. Наразі можна використати на час досягнення стандартів певних європейських цінностей елементи вільної асоційованої держави як різновиду протекторату.

Висновки

1. Процеси регіоналізації на Європейському континенті розвиваються з урахуванням цивілізаційних цінностей, які нагромадилися за багатомісячну історію формування національних держав.

2. У контексті євроінтеграційних прагнень Україна має розвинути тенденції, притаманні країнам Європейського Союзу. При цьому мають бути досліджені форми уніфікації адміністративно-територіального устрою. Натомість, орієнтація подальших регіональних досліджень має включати аспекти історичного, етнічного, демографічного характеру.

3. У регіональній політиці багатьох країн Європейського Союзу особлива увага приділяється історичним і культурним аспектам. Франція виділяється в окремий регіональний блок. Вона має 37 історичних провінцій. Доцільно в системі регіональних досліджень вивчити можливість адаптації такого європейського досвіду щодо можливості його адаптації в Україні.

Література

1. Александров-Деркаченко П. П. Европейская школа федерализма. *Современная Европа*. 2016. № 4 (70). С. 118-129.

2. *Бенчмаркінг регіонального розвитку країн Східної Європи: Болгарія, Польща, Словаччина, Україна*: моногр.; за наук. ред. А. І. Крисоватого, Є. В. Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 650 с.

3. Булатова О. В. *Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів*: монографія. Донецьк: ДонДУ, 2012. 380 с.

4. Булатова О. В. Концептуальні основи міжнародної регіоналізації в контексті глобального розвитку. *Регіональні перетворення у світовому та українському вимірах*: монографія; за наук. ред. А. І. Крисоватого, Є. В. Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2016.

5. Вишлінський Г. Про «інклюзивність». *Українська правда*. 2014. 19 квіт. URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/04/19/7023016/>.

6. Геєць В. Конфігурація геополітичної карти світу та її проблемність. *Економіка України*. 2006. № 1. С. 4-15.

7. Звіт Президії АЕН України на щорічних загальних зборах 12-13 травня 2017 р.: проект. *Вісник економічної науки України*. 2017. № 1.

8. Эльянов А. Экономическая модернизация развивающихся стран в региональном разрезе. *Мировая экономика и международные отношения*. 2004.

9. Лук'яненко Д. Г. *Стратегії економічного розвитку умовах глобалізації*: монографія; за ред. Д.Г. Лук'яненко. Київ: КНЕУ, 2001. 538 с.

10. Мазаракі А. А., Юхименко В. В., Мельник Т. М. *Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобальних викликів* : монографія у 2 ч.; за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2008. Ч. I.

11. *Нова регіональна політика для нової України*: аналітична доповідь. Київ: Інститут суспільно-економічних досліджень, 2017. 76 с.

12. Регіональні аспекти міжнародних відносин. URL: http://stud.com.ua/36573/politologiya/regionalni_aspekti_mizhnarodnih_vidnosin.

13. *Регіональні перетворення у світовому та українському вимірах*: монографія; за наук. ред. А. І. Крисоватого та Є. В. Савельєва. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 388 с.

14. Саломатин А.Ю., Наквакина Е.В. Динамика партийно-политического развития федеративных государств Европы (середина XIX – начало XXI в.). *Проблемы федеративных отношений в странах Европы*; под ред. А.Ю. Гулякова. Пенза, ПГУ, 2017.

15. Сліпецька Ю.М. Від Європи держав – до Європи регіонів: трансформація ідеї державного суверенітету. *Грані*. 2015. № 12/1 (128). С. 69-73.

16. Шифф М., Уинтерс А. *Регіональна інтеграція і розвиток*; пер. с англ. Москва: Издательство «Весь мир», 2005.

17. Шнирков О. І. *Європейський Союз у глобальному інноваційному просторі*. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 144 с.

18. Юмашев Ю. М. Европейская идея и ее развитие от "Христианской республики" до Европейского союза. *Труды Института государства и права Российской академии наук*. 2015. № 3.

19. Baldwin R. Twenty-First Century Regionalism, Doha, and the Future of the WTO. *Electronic Policy Program*. April 7, 2011.

20. Ballassa B. The Theory of Economic Integration. Homewood, Illinois: Richard D. Irvin, 1961. 304 p.

21. Towards a Europe of the Regions & Visions and Reality from a Critical Perspective / Susana Borrás-Alomar, Thomas Christiansen and Andrés Rodríguez-Pose. *Regional Politics and Policy*. 1994. № 4. P. 1-27. URL: <http://www.urenio.org/wp-content/uploads/2010/02/Towards-Europe-of-the-Regions.pdf>.

22. Farrell M., Hettne B., Langenhove L. Global Politics of Regionalism. *Pluto Press*. 2005. 336 p.
23. It is time for a Europe of Regions. URL: <http://blog.unitee.eu/archives/from-our-magazine/it-is-time-for-a-europe-of-regions>.
24. Jolli S. K. A Europe of Regions? Regional Integration, Sub-National Mobilization and the Optimal Size of States. Duke U. 2006.
25. Kohr L. The Breakdown of Nations. London: Routledge and Kegan, 1957.
26. Loughlin J. Europe of the Regions” and the Federalization of Europe. URL: <https://academic.oup.com/publius/article-abstract/26/4/141/1884739?redirectedFrom=PDF>.
27. Lombaerde P. Multilateralism, regionalism and bilateralism in trade and investment: 2006 world report on regional integration. *United Nations Conference on Trade and Development*: Springer, 2007. 277 p.
28. McGinnis M. Bioregionalism. London: Routledge, 1999. 231 p.
29. Molle W. The Economic of European Integration: Theory, Practice, Policy. Aldershot: Alshgate Publishing, 2001.
30. Palaver W. `Leopold Kohr: Prophet of a Federal Europe?'. *Telos*. 1991. No.91 (Spring). P. 91.
31. Passi A. Region and place: Regional identity in question. *Progress in Human Geography*. 2003. Vol. 27, Issue 4. P. 475-485.

Надійшла до редакції 27.11.2017 р.

О.В. Латишева

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЕКОЛОГІЧНОГО ЧИННИКА НА РІВЕНЬ СТІЙКОСТІ РОЗВИТКУ ОСНОВНИХ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

В останні десятиліття екологічний чинник усе відчутніше впливає на характер економічного розвитку, на життєві інтереси, як кожної окремої людини, так і людства в цілому. Це обумовлено тим, що в сучасних умовах господарювання екологічний чинник є ключовим елементом економічних відносин, а в окремих (особливо

© О.В. Латишева, 2017